

Geschiedenis van het buitengoed Bosbeek

I. De Stuyfberch - Overthoorn - Meervliet - Rustmeer/Bosbeek; de periode 1629-1690

Heemstede is gelegen op een oud binnenduin, bij ontbossing en afzanding o.a. uitnemende bloembollengrond opleverend. De zandbanken of strandwallen – tussen 4.00 à 5.000 jaar geleden door de zee opgebouwd – waren sinds de ontginning van de vroege Middeleeuwen (vgl. namen Berkenrode, Ipenrode enz.) vrijwel volledig ontbost ten behoeve van akkerland en heidevelden. Zij kregen met de aanleg van hofsteden, geleidelijk uitgroeïend tot ‘lustwaranden’ van welvarende stedelingen de begroeiing met aaneengesloten lange bosstroken weer terug. Het ontstaan van het huidige wandelbos Groenendaal en naaste omgeving is een tamelijk gekompliceerd proces geweest, ten gevolge van het vestigen van grotere en kleinere hofsteden, in sommige gevallen in gebruik genomen als zomerverblijven van Amsterdamse en Haarlemse kooplieden, van wie een aantal tevens functies vervulde in het stedelijk bestuur. Het is vooral in de eerste helft van de 17e eeuw dat, toen de welvaart tengevolge van een opbloeiende internationale handel toenam, dat buitens in Heemstede (evenals in elders gunstig gelegen terreinen, zoals Bloemendaal) zijn opgericht. Mr. J. W. Groesbeek veronderstelt dat ‘de Stuyfberch’, die oorspronkelijk ongeveer 3 morgen groot was, heeft gelegen ter hoogte van het huidige Bosbeek. De Berchlaan, gelegen tussen Groenendaal en Bosbeek en lopende door het Pauwenbosch zou hieraan de naam hebben ontleend. In 1629 met Bus(ch) als eigenaar was de Stuyfberch al ten dele afgezend en als teelland in gebruik. De naam Bosbeek is gegeven na de bouw van een nieuw herenhuis even na 1700 tot stand gebracht op kosten van Cornelis Bors van Waveren. Voorheen was op dit terrein reeds een woning gevestigd, die sinds 1661 ‘Rustmeer’ heette, een voor de hand liggende naam voor een hofstede waar men verpozing zocht en bovendien kon genieten van uitzicht op het Haarlemmermeer. De geschiedenis hangt aanvankelijk nauw samen met twee andere hofsteden: ‘Overthoorn’¹, later boerderij, en ‘Meervliet’, alsmede na 1784 met ‘Groenendaal’². Overthoorn was gelegen aan de overzijde van de huidige Glipdreef; Meervliet richting De Glip, tussen ‘Meer en Berg’ en ‘Bosbeek’. Rond 1630 was dit gehele gebied, met inbegrip van de terreinen van het latere Meer en Berg³ eigendom van grondspeculant Jan Lubbertz. Bus(ch), koopman in Haarlem, die zijn verworven grondgebied in Heemstede in fasen verkoopt, respectievelijk in: 1631 Bosbeek aan Hendrik Coymans; 1636 Meervliet aan de drie gebroeders Jacob, Louis en Hendrik Trip; 1640 Overthoorn aan Daniel Godin.

Afb. 17. Generaal J. B. van Merlen, Baron de l'Empire (1772-1815). Litho van Elias Spanier naar een tekening van Johan Hendrik Hoffmeister.

4.2 J. B. Van Merlen als gemeentebestuurder; aandacht voor wegen- en huizenbouw

Na zich de eerste jaren in Heemstede intensief te hebben beziggehouden met zijn landgoed Bosbeek brak een periode aan dat Van Merlen zich op andere terreinen, met name bestuurlijk gebied, verdienstelijk wilde maken. Gedurende 13,5 jaar, namelijk tussen 1891 en 1905 had hij zitting in de Heemsteedse gemeenteraad. Voorts van mei 1895 tot mei 1905 voor de liberalen als lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland in Haarlem. In deze beknopte monografie beperken we ons tot zijn activiteiten ten dienste van de gemeente Heemstede. Op 1 september 1891 legden vier nieuwbenoemde raadsleden de voorgeschreven eed af: H. Peeperkorn Jzn., G. Milatz, W. Vester en jonkheer J. B. van Merlen. De eerste drie vertegenwoordigers van oude Heemsteedse geslachten, Van Merlen een representant van de zich in Heemstede op buitenplaatsen gevestigde aristocratie, evenals edellieden als jonkheer mr. J. P. A. Teding van Berkhout (in 1898 overleden) en H. van Wickevoort Crommelin¹. A. van der Horst was al wethouder. In dezelfde raadsvergadering is H. Peeperkorn, reeds sinds 1861 raadslid, met 7 stemmen (Van Merlen kreeg 1 stem) als tweede wethouder gekozen, een functie die hij tot 1903 vervulde. De burgemeester was al van protestantse huize en omdat Heemstede vanouds in meerderheid – tengevolge van de vestiging van blekersfamilies uit de Generaliteitslanden en ondanks de pogingen van met name Adriaan Pauw tot calvinisering – katholiek was gaf men de voorkeur aan katholieke wethouders. Bovendien achtte men een verstrengeling van belangen als grootgrondbezitter en wethouderschap in één persoon onverenigbaar². 15 oktober 1891 overleed burgemeester tevens secretaris J. Ph. Dolleman, de laatste uit een geslacht van burgemeesters en notarissen die veel voor Heemstede in de 19e eeuw betekend hebben. Tot nieuwe burgemeester werd al op 18 december jonkheer mr. D. E. van Lennep benoemd en tot gemeentesecretaris-ontvanger A. G. A. baron Collot d'Escury, die beide functies tot mei 1906 bekleedde. In de periode zowel vóór als tijdens het raadslidmaatschap van J. B. van Merlen zijn talrijke voorstellen behandeld, welke direkt of indirekt te maken hadden met het door hem beheerde grondgebied. Bijvoorbeeld ten aanzien van verbetering van wegen en voetpaden, herstellen van hagen, rooien van bomen, aanleggen van greppels en meer van dergelijke infrastructuurele werken. Uit de raadsnotulen blijkt dat door hem diverse verordeningen en instructies zijn opgesteld, welke – uiteraard niet altijd zonder wijzigingen – door het college van Burgemeesters en Wethouders en gemeenteraad zijn aangenomen. Een eerste ontwerp-bouwverordening is in 1892 op instigatie van Van Merlen in werking getreden na officiële bekrachtiging met 9 stemmen voor en 1 tegen. Primaire doel van deze verordening was de eigenlijk onbewoonbare huizen en krotten (waar zich naar het schijnt vooral Haarlemse arbeiders vestigden) te doen verdwij-